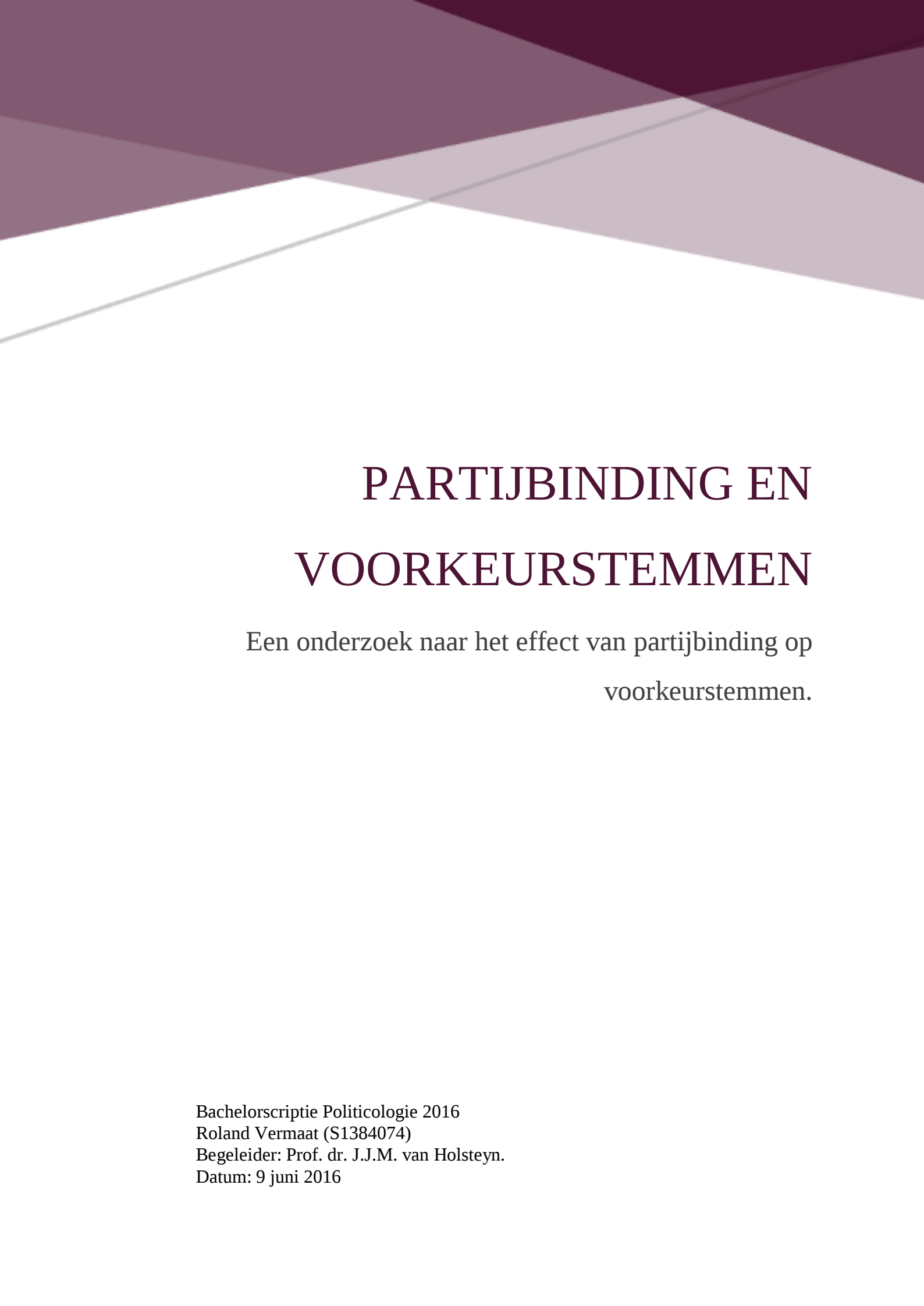

PARTIJBINDING EN VOORKEURSTEMMEN

Een onderzoek naar het effect van partijbinding op
voorkeurstemmen.

Bachelorscriptie Politicologie 2016
Roland Vermaat (S1384074)
Begeleider: Prof. dr. J.J.M. van Holsteyn.
Datum: 9 juni 2016

De data die in deze publicatie gebruikt worden zijn oorspronkelijk verzameld voor het Nationaal Kiezersonderzoek 2012 door het CBS en door Henk van der Kolk, Jean Tillie, Patrick van Erkel en Mariken van der Velden, namens Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). Het Kiezersonderzoek is mogelijk gemaakt door steun van het CBS, NWO, het Ministerie voor Binnenlandse Zaken, het departement Politieke Wetenschap van de Universiteit van Amsterdam en het departement Politieke Wetenschap van de Universiteit Twente. De oorspronkelijke verzamelaars van de data dragen geen verantwoordelijkheid voor de analyses en interpretaties in het hier gepresenteerde onderzoek. De data worden verspreid door DANS Data Archive and Networked Services, Den Haag.

1. Inhoudsopgave

1. Inhoudsopgave	- 1 -
2. Inleiding.	- 3 -
3. Partijbinding.....	- 5 -
4. Personalisering.....	- 9 -
5. Onderzoeksopzet.....	- 14 -
6. Data-analyse.....	- 16 -
7. Conclusie.....	- 19 -
8. Discussie	- 20 -
9. Literatuurlijst.....	- 22 -

This page is intentionally left blank.

2. Inleiding.

Waarom stemt de buurman D66? En waarom stemt die student GroenLinks? Het zijn vragen waar geen pasklaar antwoord op bestaat. Wat de een belangrijk vindt, is voor de ander slechts bijzaak. Stemgedrag is een onderwerp waar nog niet alles over bekend is; het is een ingewikkeld geheel van psychologische fenomenen die bovendien sterk verschillen per land.

Stemmen is een essentieel onderdeel van een democratie, daarom is het van belang om er zoveel mogelijk over te weten. Met kennis over partijbinding en stemgedrag kan bijvoorbeeld worden bepaald wat het effect is van de afname van het aantal partijleden (Mebius, 2016). Daarnaast zou een campagnemaker kennis over stemgedrag kunnen gebruiken om kiezers zo te ‘manipuleren’ dat een stem op zijn partij waarschijnlijker wordt. De overheid zou kennis over stemgedrag kunnen gebruiken om bijvoorbeeld opkomst te bevorderen of om het kiesstelsel te verbeteren.

De verklaringen voor kiesgedrag zijn niet altijd zo ingewikkeld geweest. Tot ongeveer de jaren ‘60 was met behoorlijke zekerheid te zeggen op welke partij iemand zou stemmen als de geloofsovertuiging en sociale klasse bekend waren (Eijk & Niemöller, 1987, p. 17). Tegenwoordig is het niet meer zo simpel. De verhoudingen tussen partijen zijn veranderd, de religieuze instituties hebben veel invloed verloren en de onvrede over de politiek zorgde voor grote schommelingen in zetelaantallen (Wielenga, 2009, p. 255). Deze veranderingen betekenden echter ook dat oude verklaringen voor kiesgedrag in verklarende kracht verloren. Om kiesgedrag te verklaren, is het nodig om nieuwe theorieën te ontwikkelen en te toetsen om beter inzicht te krijgen in de motivaties van kiezers.

In het hier gepresenteerde onderzoek zal geprobeerd worden om een bescheiden bijdrage aan de kennis over partijbinding en kiesgedrag te leveren. Het zal gaan om het verband tussen een specifieke vorm van kiesgedrag, voorkeurstemmen, en de band die kiezers met een partij hebben. Bij onderzoek naar de band van kiezers met een partij wordt vaak het concept *partij-identificatie* gebruikt, maar het is gebleken dat dit concept niet passend is in Nederland. Het bleek dat partij-identificatie in Nederland te sterk samenhangt met daadwerkelijk stemgedrag waardoor er geen onderscheid gemaakt kon worden. Om verwarring te voorkomen zal gesproken worden van *partijbinding* waar het om het eigen onderzoek gaat.

Eerder onderzoek naar partijbinding en voorkeurstemmen heeft geen duidelijke resultaten opgeleverd waardoor meer onderzoek gerechtvaardigd is. De onduidelijkheid komt doordat verbanden niet in alle landen voorkomen en doordat de richting van het verband verschilt in landen waar wel bewijs voor een verband tussen voorkeurstemmen en partij-identificatie is gevonden. In

Finland bleken mensen die zich verbonden voelen met een partij de partij te verkiezen boven kandidaten (Karvonen, 2011, p. 13), in Denemarken bleek partijbinding te zorgen voor meer voorkeurstemmen, en in Noorwegen en Nederland werd helemaal geen verband gevonden (Kolk, 2003, p. 18). Naast de tegenstrijdige uitkomsten in andere Europese landen zijn de gebruikte data in de meeste gevallen ook nog eens verouderd. Verouderde gegevens vormen een probleem doordat de politiek in snel tempo verandert, denk daarbij aan de opkomst van de Partij voor de Vrijheid (PVV) of de positie van de Europese Unie in de nationale politiek. De verouderde data, tezamen met de onduidelijkheid rondom het al dan niet bestaan van een verband, zijn reden voor nieuw onderzoek naar partijbinding en voorkeurstemmen.

Eerst zal partijbinding in het algemeen bekeken worden en daarna zal gekeken worden naar mensen die zich aanhanger en aangetrokken voelen. Daarnaast zal onderzocht worden of aanhangers van verschillende partijen van elkaar verschillen. Partijbinding is tot op heden niet onderzocht op het niveau van de partijen zelf. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat PVV-stemmers minder vaak voorkeurstemmen uitbrengen omdat de partijleider, Geert Wilders, veel meer aandacht van kiezers krijgt dan andere PVV-Kamerleden. Het is ook mogelijk dat aanhangers van het CDA vaker voorkeurstemmen uitbrengen omdat deze partij is ontstaan uit meerdere andere partijen. Door deze interne verschillen willen mensen misschien stemmen op iemand van een bepaalde stroming binnen de partij.

Om te onderzoeken of en hoe partijbinding samenhangt met voorkeurstemmen zal gebruik gemaakt worden van kwantitatief onderzoek. Hierbij zullen bestaande data, afkomstig van Nationale Kiezersonderzoeken (NKO's), gebruikt worden. Deze onderzoeken worden rond Tweede Kamerverkiezingen gehouden om kiesgedrag en kiezers in kaart te kunnen brengen. Door de grootschalige opzet en representatieve selectie van respondenten zijn deze onderzoeken zeer geschikt voor het hier gepresenteerde onderzoek.

In dit onderzoek zal, zoals vermeld, worden onderzocht of partijbinding effect heeft op het uitbrengen van voorkeurstemmen. Daartoe zal eerst gekeken worden naar partijbinding in het algemeen, oftewel of mensen met een sterkere partijbinding vaker of minder vaak voorkeurstemmen uitbrengen. Vervolgens kan onderzocht worden of er onderscheid is tussen mensen die zichzelf *aangetrokken* of *aanhanger* noemen, en of er verschillen zitten tussen aanhangers van verschillende partijen. Uiteindelijk moet dit onderzoek een beter beeld geven over voorkeurstemmen in Nederland. In het hierop volgende hoofdstuk zal de achterliggende literatuur behandeld worden, in hoofdstuk drie zal de opzet van het onderzoek worden toegelicht en in hoofdstuk vier zullen de resultaten en conclusies aan bod komen.

3. Partijbinding

Het concept *partijbinding*, dat eerder genoemd is, is een Nederlands alternatief voor het concept *partij-identificatie*. De oorsprong van partij-identificatie ligt in de Verenigde Staten (VS) (Thomassen & Rosema, 2014, p. 42). In dit land zorgt het meerderheidsstelsel voor een dynamiek die heel anders is dan in een land met een proportioneel stelsel. De VS heeft bijvoorbeeld slechts twee partijen en een groep onafhankelijke politici waar Nederland elf partijen en een aantal losse fracties heeft ('De huidige Tweede Kamer', z.d.). Volgens de rationele-keuzetheorie zouden partijen in een tweepartijstelsel zo dicht mogelijk naar elkaar toe groeien om zo de meeste kiezers te bereiken, dit leidt er echter ook toe dat de verschillen tussen partijen klein zijn (Thomassen, 2010, p. 65). Door dit verschijnsel is het voor kiezers lastig om een keuze te maken tussen de partijen, waardoor partij-identificatie in het spel komt (Shiveley, 1972, p. 1222). Partij-identificatie zou kiezers in dit geval moeten helpen bij het maken van een keuze. In plaats van elke keer een afweging te maken tussen Democratische en Republikeinse kandidaten konden kiezers bepalen met welke partij ze zich identificeren en aan de hand daarvan een keuze maken (Thomassen, 2010, p. 65). Op deze manier is partij-identificatie een langdurige psychologische band met een partij (2010, p. 71). Het is ook de bedoeling dat partij-identificatie niet bepalend is voor stemkeuze; in het geval dat er negatieve informatie over een kandidaat verschijnt, zou een kiezer kunnen afwijken van zijn identificatie en voor een kandidaat van een andere partij kunnen kiezen (Shiveley, 1972, p. 1222). Partij-identificatie zou dus vooral een psychologisch hulpmiddel zijn om een keuze te maken.

Partij-identificatie wordt gedefinieerd als 'the sense of personal attachment which the individual feels toward the group of his choice' (Campbell, Gurin & Miller, 1954, p. 88). Om te bepalen met welke partij Amerikaanse kiezers zich identificeren, werd in de beginjaren van onderzoek naar partij-identificatie gevraagd naar de partij waarop gestemd zou worden als er op dat moment verkiezingen waren. In het geval van de VS waren er dan vier mogelijkheden; *democratisch*, *republikeins*, *onafhankelijk* en *onbekend* (Belknap & Campbell, 1951, p. 601). Bij latere onderzoeken werd een andere vraagstelling gebruikt, namelijk 'Generally speaking, do you usually think of yourself as a Republican, a Democrat, an independent or what?' (Campbell, Gurin & Miller, 1954, p. 90). Op deze manier kon er een schaal gemaakt worden van Democratisch via independent naar Republikeins.

Partij-identificatie heeft pas betekenis als er duidelijke verschillen zitten tussen meningen van mensen die zich met de verschillende partijen identificeren. Als er slechts kleine verschillen waren dan zou partij-identificatie geen belangrijke verklarende factor zijn (Belknap & Campbell, 1951, p. 602). In de VS was bekend dat er grote verschillen tussen aanhangers waren; Democraten

trokken onevenredig veel mensen met een laag inkomen aan (1951, p. 602). Verschil tussen aanhangers was niet de enige vereiste voor partij-identificatie, stabiliteit en onafhankelijkheid van stemvoorkeur zijn ook belangrijk; het zou immers een hulpmiddel bij het kiezen zijn. Als mensen hun identificatie te eenvoudig aanpasten dan zou het geen hulpmiddel meer kunnen zijn bij de partijkeuze want dan is het tijdbesparende deel van de identificatie weg (Thomassen, 2010, p. 65). Als partij-identificatie en stemvoorkeur teveel met elkaar samenhangen dan meten deze concepten hetzelfde fenomeen (Thomassen, 2010, p. 69).

De Europese situatie is echter heel anders dan de Amerikaanse situatie. Om te beginnen zijn er meer verschillende partijen, waardoor het voor de kiezer moeilijker wordt om een keuze te maken (Thomassen, 2010, p. 64). Daarnaast zijn de kiesstelsels verschillend wat zorgt voor een andere dynamiek. Onderzoek in Duitsland liet zien dat partij-identificatie bijna gelijk liep met stemvoorkeur, wat impliceert dat deze twee begrippen hetzelfde meten (Thomassen, 2010, p. 69). Ook in Nederland lijkt stemvoorkeur lastig te onderscheiden van partij-identificatie.

Thomassen deed in 1976 onderzoek naar het bestaan van partij-identificatie in Nederland. Partij-identificatie wordt gezien als langetermijnfactor ter verklaring van stemgedrag (2010, p. 67). Het was immers de bedoeling dat mensen bepaalden welke partij ze steunden en vervolgens een kandidaat kozen. Het probleem in Nederland was echter dat mensen te snel wisselden van partij (2010, p. 67). Als mensen hun identificatie snel aanpassen, dan is het de vraag of er wel sprake is van partij-*identificatie*; partij-identificatie zou immers een stabiele factor moeten zijn (Thomassen 2010, p. 67). Ook de causale relatie tussen partij-identificatie en stemgedrag werd in twijfel getrokken, omdat de gegevens lieten zien dat mensen hun partij-identificatie aanpasten zonder anders te stemmen (2010, p. 71). Partij-identificatie zou niet vaak moeten veranderen, maar als het verandert dan zou stemvoorkeur ook moeten veranderen (2010, p. 71) Doordat mensen hun identificatie te snel aanpasten en doordat partij-identificatie niet vooraf gaat aan stemvoorkeur zou het begrip partij-identificatie niet passen bij de Nederlandse situatie, de vereisten van stabiliteit en onafhankelijkheid waren geschonden.

De verklaring die Thomassen geeft voor deze grote verschillen met de VS is de Nederlandse geschiedenis (2010, p. 78). Nederlandse politieke partijen waren sterk verweven waren met religie en sociale klasse. Hierdoor was het niet nodig om een band aan te gaan met een politieke partij; partijkeus volgde immers uit geloofsovertuiging of sociale klasse. Uiteindelijk bleek er te weinig bewijs om te beweren dat partij-identificatie en stemgedrag niet aan elkaar gelijk waren (Thomassen, 2010, p. 77).

De conclusie van Thomassen (2010) werd door onder andere Miller en Barnes betwist, zij stelden dat de Nederlandse politiek in de jaren '70 erg onrustig was en dat de ontzuiling en

deconfessionalisering op z'n minst nieuw onderzoek rechtvaardigden (Thomassen & Rosema, 2014, p. 47). Barnes stelde ook dat het ontbreken van een causaal verband tussen partij-identificatie en stemgedrag in dit geval geen probleem vormde, omdat het mogelijk was dat mensen hun identificatie aanpasten naar aanleiding van de veranderingen in de jaren '70 (in Thomassen & Rosema, 2014, p. 48). Als oplossing voor de kritiek heeft Thomassen z'n onderzoek herhaald en gebruik gemaakt van meer en nieuwere data zodat de problematiek van de jaren '70 geen rol meer speelde.

De data van het nieuwe onderzoek naar partij-identificatie in Nederland zijn afkomstig van de Nederlands Kiezersonderzoeken van 1976 tot en met 2006 (Thomassen & Rosema, 2014, p. 48). Wederom bleek partij-identificatie lastig te onderscheiden van daadwerkelijk stemgedrag (Thomassen & Rosema, 2014, p. 53). Thomassen en Rosema leggen dit fenomeen uit door te verwijzen naar de kenmerken van het Nederlandse electoraat. Doordat mensen lange tijd in min of meer gesloten groepen leefden (verzuiling) zou er eerder sprake zijn van groepsidentificatie dan van individuele partij-identificatie (2014, p. 54). Een alternatieve verklaring zou komen uit het partijstelsel, in parlementaire stelsels zijn partijen invloedrijker dan individuele politici waardoor mensen minder snel reden hebben om af te wijken van hun oorspronkelijke keuze (Thomassen & Rosema, 2014, p. 56). Ondanks het vernieuwde onderzoek was er weinig reden om de oorspronkelijke conclusie te herzien; partij-identificatie is, in de oorspronkelijke betekenis, weinig relevant voor de Nederlandse politiek (2014, p. 58).

De resultaten van Thomassen en Rosema maken duidelijk dat partij-identificatie volgens de originele definitie niet geschikt is voor Nederland. Een andere conceptualisering van partij-identificatie is gesuggereerd door Weisberg (1980). Hij gaf aan dat er conceptuele onduidelijkheid kon optreden door het gebruik van verschillende definities (1980, p. 34). In de kern gaat partij-identificatie om de band van kiezers met een bepaalde partij (1980, p. 34). Weisberg vond de oorspronkelijke definitie echter te smal doordat er vanuit wordt gegaan dat mensen slechts een band met één partij kunnen hebben, doordat er vanuit gegaan wordt dat het zijn van *independent* de neutrale optie is, en doordat er geen aandacht wordt besteed aan de mening over het partijstelsel (Weisberg, 1980, p. 35). Kiezers zouden in staat zijn om zich met meerdere partijen te identificeren, wat ook is gebleken uit Weisbergs onderzoek (1980, p. 39). Het idee van een band met meerdere partijen zou onmogelijk zijn geweest volgens de originele definitie; identificatie met de ene partij zou identificatie met een andere partij uitsluiten. Weisberg stelde ook dat het idee dat mensen die onafhankelijk zeggen te zijn neutraal zijn niet klopt (1980, p. 35). Hij stelt dat mensen om verschillende redenen onafhankelijk kunnen zijn, bijvoorbeeld doordat ze beide partijen niks vinden, maar het kan ook zo zijn dat ze beide partijen juist even goed vinden (1980, p. 37). De

schaal die door Campbell, Gurin & Miller (1954) is gebruikt is volgens Weisberg toe aan verbetering.

Ondanks de aanmerkingen op de originele betekenis van *partij-identificatie* is het nodig om een andere term te gebruiken voor de situatie in Nederland. De vragen zoals geformuleerd in de Nationale Kiezersonderzoeken meten iets, maar Nederlandse kiezers identificeren zich met meerdere partijen waardoor het Amerikaanse concept *partij-identificatie* niet geschikt is (Niemöller & Eijk, 1990, p. 153). Zoals Niemöller en Eijk aangeven mag het niet voorkomen dat een term in verschillende situaties verschillende betekenissen heeft omdat er dan onduidelijkheid ontstaat (1990, p. 154).

Niemöller en Eijk vermoedden dat het zijn van een aanhanger in Nederland minder diep verankerd in de persoonlijkheid van mensen is dan echte identificatie (1990, p. 154). Doordat de band van kiezers met een partij minder sterk is dan partij-identificatie is het ook minder vreemd dat kiezers vaak wisselen van partij (Niemöller & Eijk, 1990, p. 154). Ook ontdekten ze dat veel Nederlandse kiezers zich met meerdere partijen verbonden voelen (1990, p. 155). De relatie tussen kiezer en partij is in Nederland dus iets anders dan *partij-identificatie*, en deze relatie zal dan ook worden aangeduid met partijbinding. Partijbinding komt vaak voor, ongeveer driekwart van de mensen is in enige mate verbonden met een partij. Er was niet alleen sprake van partijbinding met een enkele partij, er was ook sprake van *multiple partijbinding* (1990, p.154). Multiple partijbinding houdt in dat iemand een band met meerdere partijen heeft. In de meeste gevallen bleef het aantal partijen beperkt tot twee, waarbij die partijen bovendien ideologisch verwant waren (Niemöller & Eijk, 1990, p. 156). Het lijkt dan aannemelijk dat ideologische verbondenheid belangrijker is dan partijbinding, maar Niemöller en Eijk geven aan dat een partij meer te bieden heeft dan slechts een ideologie; leiderschap, partijcultuur en partij-imago zijn ook van invloed bij de afweging die kiezers maken (1990, p. 157). Omdat ideologische identificatie niet zaligmakend is, blijft partijbinding relevant.

De band met een partij kan ook op een andere manier benaderd worden. Rosema probeerde in 2006 modellen te creëren om te achterhalen hoe mensen op een bepaalde stem uitkomen. Hij beargumenteerde dat Europese partijen en Amerikaanse partijen geen vergelijkbare rol spelen in het kiesstelsel. Het zou volgens Rosema beter zijn om Europese partijen te vergelijken met Amerikaanse kandidaten (2006, p. 471). Hierdoor moet *partisanship* bij Europese partijen bekeken worden zoals Amerikaanse politici bekeken worden; in termen van waardering (Rosema, 2006, p. 471). In de basis gaat het erom hoe partijen bekeken worden; als een groep waar een kiezer toe behoort of als groep die een kiezer wel of niet leuk vindt (2006, p. 470). Rosema stelde verder twee modellen op om het proces achter stemgedrag te laten zien. Stemmen wordt hiervoor grofweg een

proces met twee stappen; eerst wordt informatie verzameld en afgewogen om te bepalen welke partij(en) de voorkeur hebben en daarna wordt er bepaald welke partij of kandidaat de stem krijgt (Rosema, 2006, p. 471). Ook volgens deze definitie is het mogelijk dat een kiezer een voorkeur heeft voor meerdere partijen, iets wat in het Nationaal Kiezersonderzoek van 2012 ook naar voren zal komen (Kolk, Tillie, Erkel, Velden & Damstra, 2012).

De resultaten van Thomassen & Rosema en die van Niemöller & Eijk tonen aan dat partij-identificatie geen geschikt concept is voor het onderzoeken van de band tussen kiezer en partij in Nederland. Allereerst was het niet mogelijk om partij-identificatie en kiesgedrag te onderscheiden, maar daarnaast bleek dat kiezers zich met meerdere partijen identificeerden wat volgens de definitie van Campbell, Gurin & Miller (1954) niet kon voorkomen. Om deze redenen zal er in overeenstemming met Niemöller van Eijk (1990, p. 154) gesproken worden van *partijbinding*. Het gaat in dit onderzoek om de band die iemand heeft met een partij, maar het is daarbij niet noodzakelijk dat de band vooraf gaat aan de stem of dat het op de lange termijn consistent blijft.

4. Personalisering

Het gaat in dit onderzoek om kiesgedrag, en wel een speciale vorm daarvan: voorkeurstemmen. Wat precies een voorkeurstem is, zal later aan bod komen. Voorkeurstemmen zijn te zien als indicator voor gepersonaliseerd stemgedrag waardoor personalisering eerst behandeld wordt. Personalisering is een begrip met bijna evenveel definities als dat er wetenschappers zijn, waardoor uitkomsten uit onderzoeken niet altijd consistent zijn (Rahat & Sheafer, 2007, p. 66).

Rahat en Sheafer (2007) hebben geprobeerd om het probleem van de verschillende definities op te lossen door verschillende varianten van personalisering te onderscheiden. De overeenkomst tussen alle vormen en daarmee de kern van personalisering is dat de nadruk verschuift van partijen naar personen. Rahat & Sheafer stellen dat er onderscheid te maken is tussen *institutional*-, *media*- en *behavioral personalisation* (2007, p. 66). Institutionele personalisering heeft te maken met regels en mechanismen die meer nadruk leggen op personen. Denk daarbij aan bijvoorbeeld een stembiljet met alleen partijnamen erop tegenover een stembiljet met alleen namen van politici erop. De personalisering van de media gaat over de aandacht van de media voor politici. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen betaalde (bijvoorbeeld reclamecampagnes) en onbetaalde media (bijvoorbeeld nieuwsberichten). Het gaat dan bijvoorbeeld om het verschil tussen spreken over ‘de premier’ en spreken over ‘Mark Rutte’. Een speciale categorie media-personalisering is privatisering, waarbij het specifiek om het privéleven van politici gaat (2007, p. 68). De derde variant, *behavioral* personalisering, gaat over een verandering in het gedrag van

politici en kiezers. Deze typologie van personalisering kan vervolgens gebruikt worden om verder onderscheid te maken tussen vormen van personalisering. Andeweg en Holsteyn maken onderscheid tussen *First Order Personalisation* en *Second Order Personalisation*. De eerste vorm gaat om de effecten van partijleiders op verkiezingen, de andere vorm gaat om de effecten van kandidaten anders dan de partijleiders (2011, p. 2).

Ondanks het onderzoek naar personalisering is er over het bestaan en de omvang nog veel onduidelijkheid. Niet iedereen is het ermee eens dat personalisering een grote rol in het electorale proces speelt. Holsteyn en Andeweg schreven in 2008 een kritisch artikel over het al dan niet bestaan van personalisering. Een reden voor deze kritiek is het gebrek aan harde bewijzen voor personalisering (2008, p. 107). Ook is het zo dat niet al het onderzoek foutloos is uitgevoerd, waardoor resultaten mogelijk vertekend of onjuist zijn (2008, p. 108). Er wordt niet alleen gesteld dat personen belangrijk zijn, maar het gaat er juist om dat het belang van personen *toeneemt*, wat betekent dat er een trend zichtbaar moet zijn. Dalton, McAllister en Wattenberg (2000) hebben in dit kader gekeken naar de verhouding tussen het aantal vermeldingen van een kandidaat en het aantal vermeldingen van de bijbehorende partij in verkiezingstijd. Hiermee probeerden ze uit te zoeken of politiek leiders inderdaad meer media-aandacht hebben gekregen in de loop der jaren. Uit de verzamelde gegevens, bleek dat politiek leiders in de loop der tijd inderdaad meer media-aandacht kregen dan de partijen, wat zou suggereren dat personen een grotere rol zijn gaan spelen in de media, in ieder geval tijdens verkiezingen. Volgens de typologie die eerder is opgesteld door Rahat en Sheafer (2007) zou dit personalisering door de media zijn.

Zoals gezegd kunnen voorkeurstemmen worden gezien als indicator voor gepersonaliseerd stemgedrag. De precieze definitie van het begrip *voorkeurstem* verschilt per land, een algemeen kenmerk van voorkeurstemmen is dat er gestemd wordt op een persoon (Kolk, 2003, p. 10). Onderling zijn er grote verschillen in de uitwerking van voorkeurstemmen in het kiesstelsel, daardoor verschilt ook het percentage voorkeurstemmen sterk. In Duitsland brengt ongeveer negentig procent van de kiezers een voorkeurstem uit terwijl dat in Noorwegen slechts zo'n dertig procent is (Kolk, 2003, p. 17).

Het Nederlandse partijstelsel wordt geclassificeerd als een lijststelsel met *weak preferential voting* (Karvonen, 2004, p. 208). Het verschil tussen *weak* en *strong preferential voting* zit in de manier waarop kandidaten verkozen worden met voorkeurstemmen. Marsh maakt onderscheid door te kijken naar degene die bepaalt welke kandidaten verkozen worden: kiezers of politieke partijen (1985, p. 366). In een stelsel met *strong preferential voting* bepalen kiezers met voorkeurstemmen welke kandidaten de zetels krijgen (1985, p. 366). Partijen kunnen in een dergelijk stelsel slechts indirect invloed uitoefenen door te bepalen welke kandidaten beschikbaar

zijn. In een stelsel met weak preferential voting bepalen partijen door middel van de kieslijst welke kandidaten verkozen worden, maar kiezers kunnen door voorkeurstemmen de lijstvolgorde beïnvloeden.

In Nederland is elke stem een stem op een persoon, maar stemmen op de lijsttrekker worden niet gezien als voorkeurstem omdat mensen zonder voorkeur vaak op de lijsttrekker stemmen (Andeweg & Holsteyn, 2011, p. 3). De redenen voor een voorkeurstem zijn divers, van het doorbreken van de bestaande lijsteffecten tot het uitdragen van een identiteit (Kramer, 2013, p. 16).

Om te begrijpen wat het effect van een voorkeurstem is, is het van belang om de huidige procedure te kennen. Zoals gezegd is het in Nederland niet mogelijk om op een partij te stemmen, dit betekent dat alle stemmen op een persoon zijn (Andeweg & Holsteyn, 2011, p. 3). Iemand die geen voorkeur voor een persoon heeft, zou op een willekeurig iemand kunnen stemmen, omdat alle stemmen op de lijst worden bij elkaar worden opgeteld om het aantal zetels te bepalen. Het is echter zo dat mensen die geen voorkeur hebben voor een bepaalde kandidaat heel vaak op de eerste kandidaat van de kieslijst stemmen (2011, p. 3).

Het effect van voorkeurstemmen op de samenstelling van de Tweede Kamer is beperkt. Om daadwerkelijk met voorkeurstemmen verkozen te worden heeft een kandidaat 25% van de kiesdeler nodig, afhankelijk van de opkomst komt dat neer op ongeveer 15.000 stemmen (Kiesraad, z.d.). Deze drempel wordt vaak gehaald, maar meestal is het zo dat een kandidaat die de voorkeursdrempel haalt ook zonder voorkeurstemmen verkozen zou worden door zijn positie op de lijst (Kramer, 2013, p. 7). Bij de verkiezingen van 2012 behaalde alleen CDA'er Pieter Omtzigt een zetel door middel van voorkeurstemmen (Meerhof, 17 september 2012).

Naar voorkeurstemmen en de invloeden daarop is door diverse wetenschappers onderzoek gedaan. Zo is het effect van blootstelling van kiezers aan media op voorkeurstemmen onderzocht door Præstekær en Hopmann (2012). Voorkeurstemmen werden gebruikt als indicator voor *gepersonaliseerd* stemgedrag (2012, p. 119). Het begrip media werd onderverdeeld in regionale media en landelijke media, omdat de onderzoekers veronderstelden dat regionale media een groter effect hadden (2012, p. 123). De hypothese was dat mensen die meer blootgesteld zijn aan media vaker voorkeurstemmen uitbrengen (2012, p. 119). Uit het onderzoek bleek de hypothese dat televisie meer invloed zou hebben dan kranten onjuist. Het bleek wel zo te zijn dat regionale media meer invloed hadden dan landelijke media (Præstekær & Hopmann, 2012, p. 130).

Naast het zoeken naar verbanden kan er gekeken worden naar achterliggende redenen voor voorkeurstemmen. Dergelijk onderzoek is uitgevoerd door Kramer. Hij hield interviews met kiezers, waarin hij mensen vroeg naar de reden voor een voorkeurstem. Bij de redenen voor voorkeurstemmen waren er twee hoofdcategorieën; 'effect motieven' en 'expressieve motieven'

(Kramer, 2013, p. 15). Bij de effect motieven probeerden kiezers de volgorde te doorbreken maar anderen probeerden de volgorde juist aan te houden (Kramer, 2013, p. 27). Bij expressieve motieven gaat het kiezers niet om de uitkomst. Denk daarbij aan een kiezer die op een vrouw stemt omdat de kiezer zelf ook een vrouw is, of iemand die op een kandidaat stemt omdat de kiezer vindt dat die kandidaat een voorkeurstem verdient (Kramer, 2013, p. 23).

Katz heeft onderzoek gedaan naar voorkeurstemmen in Italië, waarbij hij probeerde te achterhalen waarom mensen voorkeurstemmen uitbrengen. Hij had hiertoe twee hypothesen die vooral betrekking hadden op cultuur en persoonskenmerken. De eerste hypothese hield in dat voorkeurstemmen een teken zijn van cliëntelisme, weinig politieke interesse en een traditionele cultuur (Katz, 1985, p. 231). De andere hypothese stelde juist dat voorkeurstemmen komen van mensen met een hogere opleiding en meer interesse in politiek (1985, p. 231). Uit de resultaten bleek, dat er misschien een derde verklaring voor voorkeurstemmen was, namelijk mobilisatie (1985, p. 235). Mobilisatie is afhankelijk van de partij, en het concept werd door Katz gemeten aan de hand van partijlidmaatschap (1985, p. 235). Katz kwam na verder onderzoek tot de conclusie dat onder meer partijlidmaatschap een significant effect heeft op de geneigdheid om een voorkeurstem uit te brengen. Daarnaast was het van belang om onderscheid te maken tussen mensen die al lange tijd in een plaats wonen en mensen die er pas sinds kort wonen (Katz, 1985, p. 245). Bij dit onderzoek moet worden opgemerkt dat de Italiaanse situatie anders is dan de Nederlandse. Daarnaast is het zo dat het onderzoek van Katz al meer dan dertig jaar oud is waardoor getwijfeld kan worden aan de geldigheid van de bevindingen in de 21e eeuw.

In België is veelvuldig onderzoek gedaan naar voorkeurstemmen. André, Wauters en Pilet deden onderzoek naar de mensen die voorkeurstemmen uitbrengen en de redenen achter hun keuze. Zij deden dit in de context van de regionale verkiezingen van 2009. De mogelijke verklaringen voor voorkeurstemmen zijn in drie categorieën ingedeeld: individuele factoren, aanbodfactoren en omgevingsfactoren. Individuele factoren zijn bijvoorbeeld leeftijd, geslacht en politieke kennis. Aanbodfactoren gaan over de politieke partijen, bijvoorbeeld de ideologie en de functie van de politici. Omgevingsfactoren zijn kenmerken van de woonplaats van de kiezer, bijvoorbeeld bevolkingsdichtheid en de grootte van de kieskring (André, Wauters & Pilet, 2010, p. 176). Er bleken maar weinig individuele factoren significant effect te hebben; alleen leeftijd, partijlidmaatschap en politieke betrokkenheid waren relevant (2010, p. 183). Bij de aanbodfactoren bleek de politieke partij waarop de kiezer stemt van invloed op voorkeurstemmen, terwijl omgevingsfactoren geen verklaring boden voor voorkeurstemmen (2010, p. 183). Het feit dat er significante verschillen waren tussen kiezers van verschillende partijen is een reden om dat ook in Nederland uit te zoeken.

Uit eerder onderzoek van bijvoorbeeld Karvonen (2011) en Kolk (2003) is gebleken dat het eerder genoemde begrip partij-identificatie soms samenhang vertoont met voorkeurstemmen. De richting van het verband is echter onduidelijk. Kolk vond dat partij-identificatie in Denemarken zorgde voor meer voorkeurstemmen (2003, p. 18), maar Karvonen meende dat partij-identificatie zorgde voor minder voorkeurstemmen (2011, p. 13). Kolk deed onderzoek naar voorkeurstemmen in de landen Noorwegen, Denemarken, Duitsland en Nederland. Hieruit bleek onder meer dat mensen met een hogere opleiding vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen met een lager opleidingsniveau en dat mensen van middelbare leeftijd vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan jongeren en ouderen (Kolk, 2003, p. 17). Ook het verband tussen voorkeurstemmen en partijbinding werd onderzocht, waarbij werd geconcludeerd dat er geen eenduidig antwoord was; in Denemarken was een positief verband, terwijl er in Nederland en Noorwegen geen of een negatief verband was (2003, p. 18).

Ook Marsh vond een onduidelijk verband. In België nam het aandeel voorkeurstemmen van een partij toe naarmate het aantal totale stemmen afnam. Dit zou erop wijzen dat voorkeurstemmen vaker uitgebracht worden door mensen met meer partijbinding, omdat mensen met meer partijbinding langer trouw blijven aan de partij (1985, p. 372). In Denemarken werd echter ontdekt dat volatiliteit zorgt voor meer voorkeurstemmen (1985, p. 372). Karvonen deed onderzoek in Finland en stelde dat mensen met een sterke partij-identificatie minder op individuele kandidaten letten en meer om de partij als geheel geven (2011, p. 5). Het onderzoek bevestigde de hypothese, mensen die zich niet tot een partij aangetrokken voelen brengen vaker een voorkeurstem uit dan mensen die zich wel tot een partij aangetrokken voelen (2011, p. 13). Onderzoek naar partij-identificatie en voorkeurstemmen heeft dus geen eenduidige resultaten opgeleverd.

In Nederland deden Andeweg & Holsteyn onderzoek naar personalisering van politici anders dan partijleiders, dit noemen zij *second order personalisering* (2011, p. 2). In de zoektocht naar verklaringen voor voorkeurstemmen vonden Andeweg en Holsteyn geen verband tussen partij-identificatie en voorkeurstemmen. De gebruikte data zijn echter tien jaar oud, als personalisering inderdaad in toenemende mate het kiesgedrag bepaalt is de huidige situatie mogelijk anders. De veranderende politiek blijkt bijvoorbeeld uit de verschuivingen van zetels. De zetelaantallen van partijen in de Tweede Kamer veranderen meer en kiezers wisselen vaker van partij (Meer, Elsas, Lubbe & Brug, 2012, p. 24). Het aantal zetels dat van eigenaar wisselt is na de ontzuiling sterk toegenomen. Het is zelfs zo dat de verkiezingen van 2010 de op een na meest volatiele verkiezingen waren sinds de Tweede Wereldoorlog (2012, p. 24). Over de precieze redenen voor deze volatiliteit is te discussiëren, het is uit te leggen als wispelturigheid van kiezers, maar het kan er ook op wijzen dat kiezers zich niet laten leiden door partijen (2012, p. 24). Deze

volatiliteit zou zich volgens Dassonneville, Baudewyns en Willocq moeten uiten in meer voorkeurstemmen (2015, p. 45). De redenatie van Dassonneville et al. is dat personalisering ervoor zorgt dat kiezers hun stemkeuze baseren op kandidaten in plaats van partijen, en dat er daardoor meer volatiliteit bestaat. Vervolgens zouden volatiele kiezers eerder geneigd zijn om een voorkeurstem uit te brengen (2015, p. 45).

Het is gebleken dat het concept partij-identificatie in de originele Amerikaanse betekenis niet goed toepasbaar is op de Nederlandse situatie. Dit betekent dat niet dat er Nederlandse kiezers geen band met partijen hebben. Thomassen & Rosema geven aan dat de conceptualisatie van het begrip *partij-identificatie* op verschillende manieren kan gebeuren (2014, p. 58). Dit onderzoek gebruikt partijbinding als term voor de band die mensen hebben met een partij. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen aanhanger zijn en aantrekkingskracht, en de sterkte van de band. Mogelijkerwijs is de partij waar iemand zich verbonden mee voelt ook relevant voor het aantal voorkeurstemmen. In België bleek dat de partij waarop men stemt relevant is voor het aantal voorkeurstemmen (André, Wauters & Pilet, 2010, p. 182) en zoals hierna zal blijken zijn er ook bij Nederlandse partijen grote verschillen. De Belgische partij die vooral opvalt, is de Belgische Christendemocratische partij; het bleek dat een stemmer op die partij een kans van 2,6 heeft om een voorkeurstem uit te brengen terwijl dat bij andere partijen rond de 1 ligt (André, Wauters & Pilet, 2010, p. 182). Ook ander onderzoek laat zien dat er behoorlijke verschillen zijn tussen politieke partijen. Het verschil in voorkeurstemmotieven tussen kiezers van Christen-Democratisch en Vlaams (CD&V) en kiezers van de Open Vlaamse Liberalen en Democraten is bijvoorbeeld bijna dertig procent (André, Baudewyns, Depauw & De Winter, 2015, p. 65).

5. Onderzoeksopzet

Het onderzoek gaat om het effect dat partijbinding heeft op voorkeurstemmen. Er zal worden gekeken naar partijbinding in het algemeen, aanhangerschap, aantrekkingskracht en verschillen tussen partijen. De onderzoeksvraag stuurt naar een kwantitatieve aanpak, waarbij survey-onderzoek de meest effectieve en efficiënte methode is.

Een blik op de cijfers van de laatste verkiezingen laat zien dat het percentage voorkeurstemmen in Nederland niet bij alle partijen evenveel is:

Tabel 1: Voorkeurstemmen per partij (2012).

Politieke partij:	Totaal aantal stemmen:	Stemmen op lijsttrekker:	Voorkeurstemmen:	Percentage stemmen op lijsttrekker:	Percentage voorkeurstemmen:
VVD	2504948	2129000	375948	85%	15%
PvdA	2340750	1809856	530894	77%	23%
PVV	950263	886314	63949	93%	7%
CDA	801620	517397	284223	65%	35%
SP	909853	755765	154088	83%	17%
D66	757091	586454	170637	77%	23%
GL	219896	171971	47925	78%	22%
CU	294586	229664	64922	78%	22%
SGP	196780	182189	14591	93%	7%
PvdD	182162	154155	28007	85%	15%
50Plus	177631	148273	29358	83%	17%
<i>(Bron: Kiesraad, 2012)</i>					

In Tabel 1 is te zien dat het percentage voorkeurstemmen uiteenloopt van 7% bij de PVV en de SGP tot 35% bij het CDA. Deze cijfers wijzen mogelijk op verschil tussen partijbinding met de verschillende partijen. Om te kijken of partijbinding effect heeft op voorkeurstemmen is verder onderzoek nodig. Om betrouwbare resultaten te krijgen is het noodzakelijk om een representatieve steekproef uit de Nederlandse stemgerechtigden te gebruiken. Andere onderzoekers hebben data uit Nationale Kiezersonderzoeken gebruikt (Thomassen & Rosema, 2014; Andeweg & Holsteyn, 2011). Het voordeel van deze onderzoeken is dat de vraagstelling over de jaren zo goed als gelijk is en dat de steekproef representatief is voor de Nederlandse bevolking. Ook zijn alle relevante vragen opgenomen in deze onderzoeken. Partijbinding wordt in het Nationaal Kiezersonderzoek gemeten aan de hand van de vragen: ‘Vindt u zichzelf aanhanger van een bepaalde politieke partij?’, ‘Voelt u zich meer aangetrokken tot een van de politieke partijen dan tot andere?’ en ‘Van welke politieke partij bent u een aanhanger of tot welke politieke partij voelt u zich aangetrokken: [partij]?’ (Kolk, Tillie, Erkel, Velden & Damstra, 2012, p. 110). Een positief antwoord op deze vragen geeft aan dat de respondent een band heeft met een partij (Niemöller & Eijk, 1990, p. 149). De sterkte van het aanhangerschap wordt gemeten door te vragen of mensen zichzelf als een ‘zeer overtuigde’, ‘overtuigde’ of ‘niet zo overtuigde’ aanhanger beschouwen (Kolk, et al. (2012, p. 110).

De vraagstelling in combinatie met de steekproef zijn aanleiding om in dit onderzoek ook gebruik maken van Nationale Kiezersonderzoeken (NKO's). Zoals eerder is gebleken is de

Nederlandse politiek erg veranderlijk waardoor het de voorkeur heeft om zo recent mogelijk data te gebruiken. Thomassen & Rosema en Andeweg & Holsteyn hebben data tot 2006 gebruikt. Ondertussen is het echter tien jaar later en zijn er twee Tweede Kamerverkiezingen gehouden. Om deze reden zal er gekeken worden naar de meest recente NKO's, die van 2010 en 2012. Het gebruik van meerdere NKO's heeft als voordeel dat er meer bruikbare gegevens zijn.

De vraagstelling in het Nationaal Kiezersonderzoek levert slechts een klein aantal antwoordcategorieën op. Voor een goede analyse was het nodig om de antwoorden op de vragen samen te voegen tot een enkele variabele. Ook was het nodig om enkele aanpassingen te maken aan de codering van de antwoorden zodat de twee onderzoeken vergelijkbaar waren. Vervolgens zijn de onderzoeken samengevoegd en gebruikt in de verdere analyse. Naast het verband tussen partijbinding en voorkeurstemmen zal er naar de aparte partijen gekeken worden om te zien of partijbinding verschillende resultaten geeft voor verschillende partijen. Doordat partijen verschillende soorten mensen aanspreken is het mogelijk dat mensen die zich verbonden voelen met een bepaalde partij ander gedrag vertonen dan mensen die geen band met die partij hebben. Hierbij moet worden gezegd dat niet alle partijen zijn opgenomen in het onderzoek omdat niet alle partijen in beide jaren meededen aan de verkiezingen. De analyse zal hoofdzakelijk bestaan uit statistische analyses waarbij de datasets van de NKO's voor de benodigde informatie zullen zorgen.

De verwachting is dat mensen die zich met een partij verbonden voelen ander gedrag vertonen dan mensen die geen band voelen. De band met een partij zou sturend (maar niet bepalend) zijn voor stemgedrag. Het is mogelijk dat mensen met een sterke band met een partij minder vaak een voorkeurstem uitbrengen, omdat deze mensen de partij het belangrijkste vinden. In dit geval zou partij-binding dus zorgen voor minder voorkeurstemmen (Karvonen, 2011). Aan de andere kant kan het zo zijn dat mensen die zich verbonden voelen met een partij meer kennis van de beschikbare kandidaten hebben en dat voorkeurstemmen daardoor vaker voorkomen (Kolk, 2003). Doordat er geen uitsluitel is of partijbinding leidt tot meer of minder voorkeurstemmen zullen beide opties open gehouden worden. In het hierop volgende onderzoek zal worden gekeken of er verband is tussen partijbinding en voorkeurstemmen en of dat dan een positief of negatief verband betreft.

6. Data-analyse

Zoals gezegd gaat het hier om het effect dat partijbinding heeft op voorkeurstemmen. Partijbinding is in de Nationale Kiezersonderzoeken gemeten aan de hand van een aantal vragen die bedoeld zijn om hoe sterk de band is die een kiezer met politieke partijen heeft. Voor de analyse is een variabele

partijbinding opgesteld die vervolgens gebruikt kan worden om te onderzoeken hoe de invloed op voorkeurstemmen is.

Tabel 2: Partijbinding en voorkeurstemmen.

Sterkte partijbinding:	Lijsttrekker:	Voorkeurstem:	Totaal:	N=
Geen aanhanger, niet aangetrokken.	82%	18%	100%	835
Geen aanhanger, wel aangetrokken.	84%	16%	100%	1407
Niet overtuigd aanhanger.	78%	22%	100%	238
Overtuigd aanhanger.	82%	18%	100%	545
Zeer overtuigd aanhanger:	81%	19%	100%	139
Totaal:	83%	17%	100%	3164
Associatie: 0,002			Significantie: 0,184	
Bron: Nationale Kiezersonderzoeken 2010 & 2012.				

Allereerst is onderzocht hoe partijbinding zich verhoudt met voorkeurstemmen. Tabel 2 laat geen duidelijk verband zien tussen de sterkte van partijbinding en voorkeurstemmen. Het percentage voorkeurstemmen is gemiddeld 17%, er is echter geen duidelijke stijging of daling zichtbaar naarmate partijbinding sterker wordt. Wel lijkt het zo te zijn dat mensen die zichzelf aanhanger noemen vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen die zichzelf slechts tot een partij aangetrokken voelen, daarom zal dit hierna onderzocht worden. Wat ook opvalt, is dat mensen die zich niet overtuigd aanhanger voelen meer voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen in de andere categorieën. Dit zou kunnen betekenen dat mensen die overtuigd aanhanger zijn de partij toch iets belangrijker vinden dan de individuele kandidaten. Hierna is de sterkte van aanhangerschap buiten beschouwing gelaten zodat het verschil tussen *aangetrokken zijn* en *aanhanger zijn* onderzocht kan worden.

Tabel 3: Versimpelde partijbinding en voorkeurstemmen

Sterkte partijbinding:	Stem op lijsttrekker:	Voorkeurstem;	Totaal:	N=
Geen partijbinding:	82%	18%	100%	892
Aangetrokken:	84%	16%	100%	1413
Aanhanger:	81%	19%	100%	975
Totaal:	83%	17%	100%	3280
Associatie: 0,001		Significantie: 0,097		
Bron: Nationale Kiezersonderzoeken 2010 & 2012.				

Uit tabel 3 blijkt dat aanhangers inderdaad vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen met minder of geen partijbinding. De significantie laat echter zien dat het verschil te klein is om van een duidelijk verband te spreken. Laten we mensen zonder partijbinding buiten beschouwing dan blijkt er een significant verschil te bestaan.

Tabel 4: Partijbinding aanwezig en voorkeurstemmen.

Sterkte partijbinding:	Stem op lijsttrekker:	Voorkeurstem:	Totaal:	N=
Aangetrokken:	84%	16%	100%	1413
Aanhanger:	81%	19%	100%	975
Totaal:	83%	17%	100%	2388
Associatie: 0,002			Significantie: 0,036	
<i>Bron: Nationale Kiezersonderzoeken 2010 & 2012.</i>				

De resultaten in tabel 4 zijn significant, maar het verband is te zwak om met voldoende zekerheid te stellen dat aanhangers meer voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen die zich alleen aangetrokken voelen tot een partij. Als we kijken naar het totaalplaatje dan moeten we concluderen dat partijbinding op zichzelf geen verband vertoont met voorkeurstemmen. Deze uitkomst is in overeenstemming met de resultaten van Thomassen (2010, 2014) en van Holsteyn & Andeweg (2012).

Omdat hier nog altijd geen onderscheid is gemaakt tussen aanhangers van de verschillende partijen zal dat hierna aan bod komen. Als aanhangers van de ene partij vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan gemiddeld en aanhangers van een andere partij juist minder dan zou dat ertoe kunnen leiden dat verschillen niet opgemerkt worden. Tabel 1 liet zien dat het percentage voorkeurstemmen verschilt tussen de partijen. Als slechts naar gemiddelden gekeken wordt is het mogelijk dat nuances gemist worden. Hierom is het nodig om te kijken of er een significant verschil is tussen aanhangers van verschillende partijen. In Tabel 5 is te zien hoe partijbinding zich verhoudt met het percentage voorkeurstemmen als de data gesplitst zijn per partij. Hierbij moet worden opgemerkt dat de twee NKO's iets van elkaar verschillen op het punt van partijbinding, in het NKO van 2010 konden respondenten slechts één partij kiezen, waar respondenten zich in 2012 met meerdere partijen verbonden konden voelen. Verder zijn alleen partijen opgenomen die beide jaren meededen aan de Kamerverkiezingen.

Tabel 5: Voorkeurstemmen en partijbinding per partij.

Aanhanger van:	Aangetrokken:	Niet overtuigd aanhanger:	Overtuigd aanhanger:	Zeër overtuigd aanhanger:	N=	associatie:	Significantie:
CDA	18%	31%	20%	21%	77	0,010	0,285
PvdA	16%	17%	16%	14%	85	0,000	0,987
VVD	15%	20%	15%	23%	87	0,004	0,562
GroenLinks	14%	31%	11%	20%	31	0,020	0,252
SP	18%	19%	17%	33%	40	0,002	0,912
D66	21%	25%	23%	43%	63	0,007	0,575
CU	17%	25%	15%	33%	19	0,024	0,516
SGP	0%	50%	18%	7%	6	0,164	0,049*
PVV	8%	13%	10%	6%	17	0,003	0,889
PvdD	13%	0%	31%	0%	11	0,059	0,276
Bron: Nationale Kiezeronderzoeken 2010 & 2012.					N=436	Significantie: * p<0,05	

Net als in Tabel 1 zijn er grote verschillen tussen partijen. Het laagste percentage voorkeurstemmen vinden we wederom bij de PVV, maar het hoogste percentage is nu zichtbaar bij D66. Enkel bij de SGP is een significante relatie tussen partijbinding en voorkeurstemmen gevonden, maar door het erg lage aantal respondenten is de kans dat dit verband op toeval berust groot. Te zien is dat mensen die zichzelf *overtuigd aanhanger* noemen in de meeste gevallen minder voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen met meer of minder partijbinding. Ook blijken mensen die zich *zeer overtuigd aanhanger* noemen in vier gevallen de meeste voorkeurstemmen uit te brengen. Met deze data moet dus geconcludeerd worden dat het niet uit maakt met welke partij iemand zich verbonden voelt voor het uitbrengen van een voorkeurstem. Het is waarschijnlijk dat andere factoren meer invloed hebben op het uitbrengen van voorkeurstemmen dan partijbinding. Hierbij is te denken aan partijgrootte, media-aandacht, en interesse van kiezers.

7. Conclusie

Al met al lijkt partijbinding geen relevante factor in het uitbrengen van voorkeurstemmen in Nederland. In het onderzoek is gekeken naar het verband van partijbinding met voorkeurstemmen omdat onvoldoende duidelijkheid was over partijbinding in Nederland. Het bleek dat een band met een partij in Finland zorgde voor minder voorkeurstemmen, maar in Denemarken juist voor meer voorkeurstemmen. In Nederland werd door Andeweg & Holsteyn (2011) geen verband gevonden. Een voorkeurstem in Nederland is een stem op iemand anders dan de lijsttrekker omdat de er geen partijstem mogelijk is. De verwachting was dat mensen met enige vorm van partijbinding ander kiesgedrag vertonen dan mensen zonder partijbinding. Daarbij ging het hier om een speciale vorm

van kiesgedrag, namelijk voorkeurstemmen. Of partijbinding zou leiden tot meer of minder voorkeurstemmen is niet gespecificeerd omdat beide opties voorkwamen in andere onderzoeken.

De Nationale Kiezersonderzoeken zijn gekozen vanwege de grootschalige opzet en door de representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking. Met deze data konden vervolgens de analyses uitgevoerd worden. Tabel 2 liet zien dat aanhangerschap of aantrekkingskracht geen noemenswaardige samenhang vertoont met voorkeurstemmen. Deze cijfers zouden wederom bevestigen dat partijbinding geen invloed heeft op voorkeurstemmen. Verder onderzoek toonde aan dat er tussen aantrekkingskracht en aanhangerschap geen statistisch significant verband bestaat, ondanks het feit dat aanhangers iets vaker voorkeurstemmen uitbrengen dan mensen die zich alleen aangetrokken voelen. Tussen partijen leken op het eerste gezicht wel behoorlijke verschillen te zitten maar uit de analyse bleek dat er slechts één significant verband te zijn en dat de sterkte van het verband zeer zwak was. Wel bleken er interessante verschillen te zitten tussen de partijen. Bij mensen die een band met de PvdA of de PVV hebben lijkt het aantal voorkeurstemmen af te nemen naarmate partijbinding sterker wordt. Mensen die een band met D66 hebben lijken daarentegen juist meer voorkeurstemmen uit te brengen naarmate de band sterker wordt. Uiteindelijk lijkt het er dus op dat partijbinding inderdaad per partij verschilt, maar dat voorkeurstemmen daarbij een te kleine rol spelen.

8. Discussie

Er is nog veel niet onderzocht. Zo kan de precieze inhoud van aanhangerschap in Nederland in nader onderzoek behandeld worden. Het is gebleken dat mensen zich snel aanhanger noemen, maar wat de mensen hier zelf onder verstaan is niet duidelijk. Bovendien brengen mensen die zich overtuigd aanhanger noemen minder voorkeurstemmen uit dan mensen met meer of minder partijbinding. Er kan bekeken worden welke redenen mensen hebben om zichzelf aanhanger te noemen en welke implicaties dat heeft voor hun stemkeuze. Ook kan worden onderzocht wat de reden is voor de grote verschillen tussen de voorkeurstemmen die partijen krijgen. Er zit bijna dertig procent verschil tussen de partij met de meeste voorkeurstemmen en de partij met de minste voorkeurstemmen. Dit verschil moet ergens door veroorzaakt worden maar die oorzaak is vooralsnog niet duidelijk. Daarnaast is het mogelijk om met andere onderzoeksmethoden beter inzicht te krijgen in het fenomeen voorkeurstemmen. Statistische gegevens zijn immers goed in staat om verbanden aan te geven, maar voor het vinden van redenen en motivaties zijn ze minder geschikt. Om meer duidelijkheid te geven over redenen voor kiesgedrag en voorkeurstemmen zou bijvoorbeeld kwalitatief onderzoek gedaan kunnen worden naar kiezers van verschillende partijen.

De resultaten lieten zien dat partijbinding geen samenhang vertoont met voorkeurstemmen. Ook de verschillen tussen partijen op het gebied van voorkeurstemmen zijn niet significant gebleken. De gegevens zijn afkomstig van de Nationale Kiezersonderzoeken van 2010 en 2012, met een totaal aantal respondenten van meer dan drieduizend. Deze respondenten zijn geselecteerd in twee fases, eerst werden een aantal wijken geselecteerd waarna de personen zelf werden geselecteerd. Hierbij is rekening gehouden geografische spreiding en met non-respons. De vraagstelling is zo dat er niet wordt gevraagd naar langdurige partijbinding, wat voor onderzoek naar partij-identificatie relevant zou zijn, maar wat in dit geval geen bezwaar was. Verder zaten er kleine verschillen tussen de onderzoeken, bijvoorbeeld bij de vraag waar gevraagd werd tot welke partij mensen zich aangetrokken voelen. Desondanks waren er geen grote problemen met de data en is de analyse voorspoedig verlopen.

9. Literatuurlijst

- Andeweg, R.B. & Holsteyn, J. van. (2011, augustus). *Second Order Personalisation. Preference Voting in the Netherlands*. Bijdrage aan congres ECPR General, Reykjavik.
- André, A., Baudewyns, P., Depauw, S. & De Winter, L. (2015). Het waarom van de voorkeurstem. In: K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe, P. Baudewyns & S. Walgrave (red.), *De kiezer ontcijferd* (57-75). Tiel: Lannoo Campus.
- André, A., Wauters, B. & Pilet J.B. (2010). Voorkeurstemmen bij de regionale verkiezingen van 2009: gebruik en motieven. In: K. Deschouwer et al. (red.), *De Stemmen van het Volk: Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009* (169-199). Brussel: Brussels University Press.
- Belknap, G. & Campbell, A. (1951). Political Party Identification and Attitudes Toward Foreign Policy. *The Public Opinion Quarterly*, 15(4), 601-623.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Campbell, A., Gurin, G. & Miller, W.E. (1954). *The Voter Decides*. Evanston: Row, Peterson.
- Dalton, R.J., McAllister, I. & Wattenberg, M.P. (2000). The consequences of partisan dealignment. In: R.J. Dalton & M.P. Wattenberg (red.), *Parties without partisans: political change in advanced industrial democracies* (37-63). Oxford: Oxford University Press.
- Dassonneville, R., Baudewyns, P. & Willocq, S. (2015). Personalisering en Electorale Volatiliteit. In: K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe, P. Baudewyns & S. Walgrave (red.), *De kiezer ontcijferd* (41-56). Tiel: Lannoo Campus.
- De huidige Tweede Kamer. (z.d.). Opgevraagd van <http://www.parlement.com>
- Eijk, C. van der. & Niemöller, K. (1987). Electoral Alignments in the Netherlands. *Electoral Studies*, 6(1). 17-30.
- Holsteyn, J. van & Andeweg, R.B. (2008). Niemand is groter dan de partij: Over de personalisering van de Nederlandse electorale politiek. In: G. Voerman (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2006* (pp. 105-134). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Katz, R.S. (1985). Preference voting in Italy: Votes of opinion, belonging, or exchange, *Comparative Political Studies*, 18(2), 229-249.
- Karvonen, L. (2004). Preference Voting: Incidence and Effects. *International Political Science Review*, 25(2), 203-226. Opgevraagd van <http://www.jstor.org/stable/1601677>
- Karvonen, L. (2011, april). *Preferential Voting in Finland. How much do Candidates matter, and to whom and why?* Bijdrage aan congres American Political Science Association, Washington.
- Kiesraad. (2012). *Uitslag van de verkiezing voor de Tweede Kamer van 12 september 2012; Kerngegevens*. Den Haag: Publicatie Kiesraad.
- Kiesraad (z.d.). *Kiesdrempel, kiesdeler en voorkeurdrempel*. Geraadpleegd op 4 juni 2016 op <http://www.kiesraad.nl>
- Kolk, H. van der. (2003, september). *Preferential Voting in European Local Elections. Opportunities, use, justifications and explanations in Denmark, Germany, the Netherlands and Norway*. Bijdrage aan conferentie van de European Consortium for Political Science, Marburg.
- Kolk, H. van der, Tillie, J., Erkel, P. van, Velden, M. van der. & Damstra, A. (2012). *Dutch Parliamentary Election Study 2012*. Den Haag: DANS.
- Kramer, J. (2012). *Op zoek naar motieven: Een exploratief onderzoek naar motieven voor het uitbrengen van een voorkeurstem* (bachelorscriptie Universiteit Leiden). Opgevraagd van openaccess.leidenuniv.nl

- Marsh, M. (1985). The Voters Decide?: Preferential Voting in European List Systems. *European Journal of Political Research*, 13(4), 365-378.
- McAllister, I. (2007). The Personalization of Politics. In R.J. Dalton & H. Klingemann, *Oxford Handbook of Political Behavior* (571-606). Oxford: Oxford University Press.
- Mebius, D. (2016, 9 februari). Ledental politieke partijen naar naoorlogs dieptepunt. Opgevraagd van <http://www.volkskrant.nl>
- Meer, T. van der, Elsas, E. van, Lubbe, R. & Brug, W. van der. (2012). *Kieskeurige Kiezers: een onderzoek naar de veranderlijkheid van Nederlandse kiezers. 2006-2010*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Meerhof, R. (2012, 17 september). Wie komt op voorkeurstemmen in de Tweede Kamer? Opgevraagd van <http://www.volkskrant.nl>
- Niemöller, B. & Eijk, C. van der. (1990). Partij en Kiezer: Herwaardering van een relatie. In: R.A. Koole (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1989* (144-162). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Præstekær, C.E. & Hopmann, D.N. (2012). Does Television Personalise Voting Behaviour? Studying the Effects of Media Exposure on Voting for Candidates or Parties (117-140). *Scandinavian Political Studies*. doi:10.1111/j.1467-9477.2011.00284.x
- Rahat, G. & Sheafer, T. (2007). The Personalization(s) of Politics: Israel, 1949-2003. *Political Communication*, 24(1), 65-80. doi:10.1080/10584600601128739
- Rosema, M. (2006). Partisanship, candidate evaluations and prospective voting. *Electoral Studies* 25(3), 467-488.
- Shiveley, W.P. (1972). Party Identification, Party Choice, and Voting Stability: The Weimar Case. *The American Political Science Review*, 66(4), 1203-1225. Opgevraagd van <http://www.jstor.org/stable/1957174>
- Stichting Kiezersonderzoek Nederland, (2010). *Nationaal Kiezersonderzoek, 2010 – NKO 2010* [databank]. Geraadpleegd op <https://easy.dans.knaw.nl/ui/datasets/id/easy-dataset:50534>
- Stichting Kiezersonderzoek Nederland, (2010). *Dutch Parliamentary Election Study 2012 – DPES 2012* [databank]. Opgevraagd van <https://easy.dans.knaw.nl/ui/datasets/id/easy-dataset:57353>
- Thomassen, J. (2010). Party-identification as a cross-national concept: it's meaning in the Netherlands. In: I. Budge, I. Crewe & D. Farlie. *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition* (63-79). Colchester: ECPR Press.
- Thomassen, J. & Rosema, M. (2014). Party identification revisited. In: J. Bartle & P. Belucci (red.), *Political Parties & Partisanship: Social Identity and Individual Attitudes* (42-60). Oxford: Routledge Publishers.
- Weisberg, H.F. (1980). A Multidimensional Conceptualization of Party Identification. *Political Behavior* (2/1), 33-60.
- Wielenga, F. (2009). *Nederland in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Boom.